

**УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ
АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ**

Колективна монографія

Під редакцією
Непочатенко О.О.

Умань
Видавець «Сочінський М. М.»

2020

УДК 338.43
С33

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №4 від 20 грудня 2019 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Малік М.Й.;
доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;
доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів (у т.ч. відсутність плагіату) відповідальність несуть автори. Матеріали подаються в авторській редакції.

Т33   Теоретичні, методичні та практичні аспекти сталого розвитку
Економіки України / Під ред. д.е.н., професора О. О. Непочатенко. – Умань:
Видавець «Сочінський М.М.», 2020. – 224 с.

ISBN 978-966-2643-22-0

У монографії викладені результати досліджень сучасних проблем розвитку економіки України. Висвітлені соціально-економічні аспекти сталого розвитку економіки. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Досліджено розвиток окремих галузей національної економіки. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та Фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

УДК 338.43

ISBN 978-966-2643-22-0

© Уманський національний
університет садівництва, 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
1.1. Аналіз та планування як інструменти забезпечення сталості територіального розвитку (Хижнякова Н.О., к.е.н., доцент, Рівненський державний гуманітарний університет).....	9
1.2. Розвиток муніципального комплексу як основа зростання української економіки (Костюк В.С., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва).....	15
1.3. Сучасний стан та проблеми розвитку об'єднаних територіальних громад сільської місцевості в умовах сталого розвитку: регіональні особливості (Соколова А.О., к.е.н., доцент; Поліщук М.О., н.сп.; Гонта Н.А., н. сп.; Голій Н.П., н. сп., Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція інституту картоплярства НААНУ).....	21
1.4. Державна підтримка малого підприємництва в Україні (Кицак Т.Г., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).....	27
1.5. Призначення методологічного гарантування функції цілісної економічної діагностики у системі стратегічного регулювання діяльності підприємств промисловості та об'єднань при згенеруванні і функцілюванні підсистеми (Ткаченко С.А., д.е.н., доцент; Полякова Є.С., к.е.н., доцент; Ткаченко В.А., викладач; Ткаченко С.В., викладач, Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»; Потишняк О.М., д.е.н., професор, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка).....	33
1.6. Методологічний інструментарій дослідження системи економічної безпеки аграрного сектору (Утенкова К.О., к.е.н., доцент, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва).....	39

1.7. Використання сільськогосподарських угідь в контексті реформування земельних відносин в Україні (Лисенко А.М., к.е.н., доцент, Центральноукраїнський національний технічний університет).....	43
1.8. Роль землеустрою в організації сталого землекористування (Петренко О.Я., к.е.н., доцент, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва).....	50
1.9. Зарубіжна практика поширення державно-приватного партнерства у зрошуваному землеробстві (досвід країн, що розвиваються) (Дідковська Л.І., к.е.н., Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»).....	57

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

2.1. Особливості формування ресурсної бази місцевих бюджетів в Україні на сучасному етапі (Барабаш Л.В., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва).....	65
2.2. Складові механізми формування та реалізації депозитної політики банку (Бондаренко Н.В., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва).....	72
2.3. Фінансова безпека як основа функціонування страхового ринку (Власюк С.А., к.е.н., доцент, Цимбалюк Ю.А., к.е.н., доцент, Ролінський О.В., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва).....	82
2.4. Формування фінансових джерел соціального захисту населення у контексті існування тіньової економіки (Мальований М.І., д.е.н., професор, Мальована М.М., аспірантка, Уманський національний університет садівництва).	87
2.5. Організація системи страхування аграрної продукції з державною підтримкою в Україні (Улянич Ю.В., к.е.н., доцент, Пташник С.А., к.е.н., Уманський національний університет садівництва).....	99
2.6. Аналіз впливу маркетингових факторів на сучасний стан страхового ринку України (Шелест О. В., Батко Т. С., Данченко Л. Г., к.е.н., доцент, Київський національний лінгвістичний університет).....	107

У цьому контексті важливо розрізнити поняття «науковий метод» і «метод науки».

Зокрема, науковий метод має відповідати таким вимогам: 1) детермінованість, що полягає в обумовленості закономірностями як об'єкта, так і пізнавальної діяльності; 2) заданість ціллю дослідження, тобто відповідність усіх компонентів методу цілі дослідження; 3) результативність та надійність, тобто наявність результату з високим ступенем вірогідності; 4) ефективність, що характеризується досягненням мети дослідження з мінімальними затратами і максимальним результатом; 5) економічність, що полягає в можливості досягнення конкретних результатів без додаткових затрат часу і зусиль; 6) доступність у розумінні й застосуванні.

Метод науки являє собою організацію процесу дослідження в структурі наукової та пізнавальної діяльності, що передбачає конкретний науковий пошук, зокрема: постановка та формулювання проблеми, побудова гіпотези, емпірична, теоретична та експериментальна перевірка гіпотези, підсумки та прогнозування наступних етапів дослідження обраної теми наукового дослідження⁶³.

Об'єктом нашого дослідження є аграрний сектор економіки України, відповідно до обраного об'єкту ми пропонуємо наступний алгоритм вивчення системи економічної безпеки аграрних підприємств (рис. 2). Дотримання запропонованого алгоритму вивчення системи економічної безпеки аграрних підприємств є надійним методологічним фундаментом, що забезпечить вирішення поставлених наукових завдань. Отже, дослідження проблем економічної безпеки вимагає чіткого окреслення методологічного інструментарію. Методологія передбачає формулювання мети, змісту, методів дослідження, які дозволяють отримати максимально об'єктивну, достовірну та структуровану інформацію про певні процеси та явища.

Вивчення методологічного базису формування науки про економічну безпеку дають підстави зробити висновок про відсутність системного уявлення про неї в сучасній економічній теорії, адже здебільшого проблеми економічної безпеки виходять за межі суто економічних досліджень. Системний підхід є визначальним напрямом методології спеціального наукового пізнання, мета і завдання якого полягають у дослідженнях певних об'єктів як складних систем.

1.7. Використання сільськогосподарських угідь в контексті реформування земельних відносин в Україні

Проблема ефективного використання сільськогосподарських угідь є особливо актуальною для країни з привабливим географічним розташуванням, відомої у світі своїми чорноземами та працьовитими людьми. На зміну екстенсивному землекористуванню поступово приходять новітні технології, які забезпечують високу врожайність сільськогосподарських культур, що позитивно впливає на функціонування внутрішнього ринку продовольства та експортні можливості держави. Водночас, спрямовуючи увагу виключно на розвиток аграрного сектору економіки та експорт продукції рослинництва і тваринництва, без здійснення її промислової переробки, Україна може стати сировинним придатком країн з розвинутою економікою.

Так, не можна не погодитися з думкою експертів аналітичного центру «Оптіма» д.е.н. Унковської Т.Є. та к.е.н. Рудана В.Я. стосовно того, що «серед країн, що розвиваються, з

⁶³ Юринєць В.Є. Методологія наукових досліджень: навч. посібник: Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

низьким рівнем доходу (до таких країн належить зараз і Україна) існує віра в те, що вільні ринки, відкрита міжнародна торгівля, зокрема імпорту продовольчих товарів, є позитивними факторами розвитку. Це відволікає їх від усвідомлення небезпеки продовольчої імпортозалежності, від створення власних стратегічних продовольчих резервів, від активного розвитку власної переробки сільськогосподарської сировини для імпортозаміщення на внутрішньому ринку і експорту продовольства з високою доданою вартістю».⁶⁴

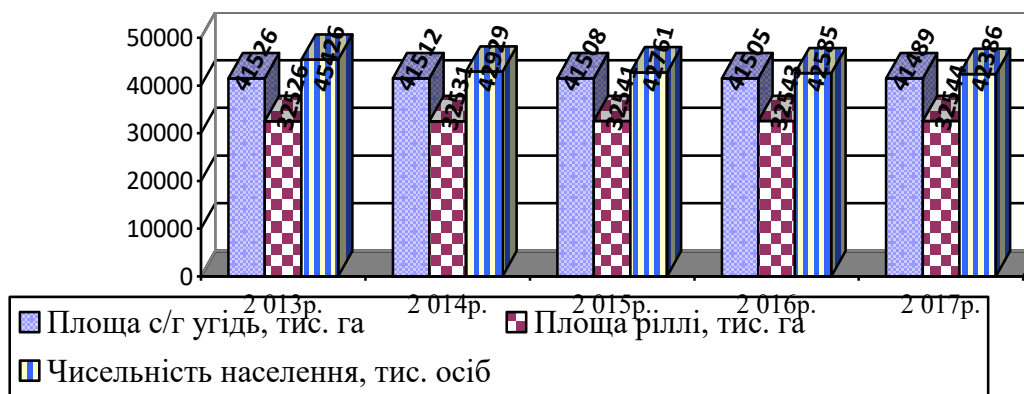
Підтвердженням наявності негативних тенденцій у розвитку вітчизняної аграрної сфери є й той факт, що Україна займає лідируючі позиції в світовому рейтингу за розораністю земель⁶⁵, а також, не зважаючи на зменшення кількості населення, за рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями одного жителя.⁶⁶

Інформацію стосовно площі сільськогосподарських угідь та, зокрема, ріллі в Україні, а також динаміки змін частки ріллі у площі сільськогосподарських угідь упродовж останніх років відображено в табл. 1.⁶⁷

1. Площа сільськогосподарських угідь та, зокрема, ріллі в Україні на кінець 2013-2017 рр.

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Площа с/г угідь, тис. га	41525,8	41511,7	41507,9	41504,9	41489,3
у тому числі площа ріллі, тис. га	32525,5	32531,1	32541,3	32543,4	32544,3
2. Частка ріллі у площі с/г угідь, %	78,33	78,37	78,40	78,41	78,44

З кожним роком в Україні зменшувалася площа сільськогосподарських угідь при одночасному зростанні площі ріллі,⁶⁸ скорочувалася чисельність населення⁶⁹ (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка зміни площ сільськогосподарських угідь, ріллі та чисельності населення в Україні на кінець 2013-2017 рр.

⁶⁴ Аналіз ефективності використання земельного фонду України та ризиків введення ринку землі в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів // Аналітична доповідь. – К.: Експертно-аналітичний центр «Оптіма», 2017. С. 8. URL: <http://optimacenter.org/research> (дата звернення: 05.12.2019).

⁶⁵ Визначено рейтинг країн-лідерів за рівнем розораності земель в світі. URL: <https://superagronom.com/news/6385> (дата звернення: 05.12.2019).

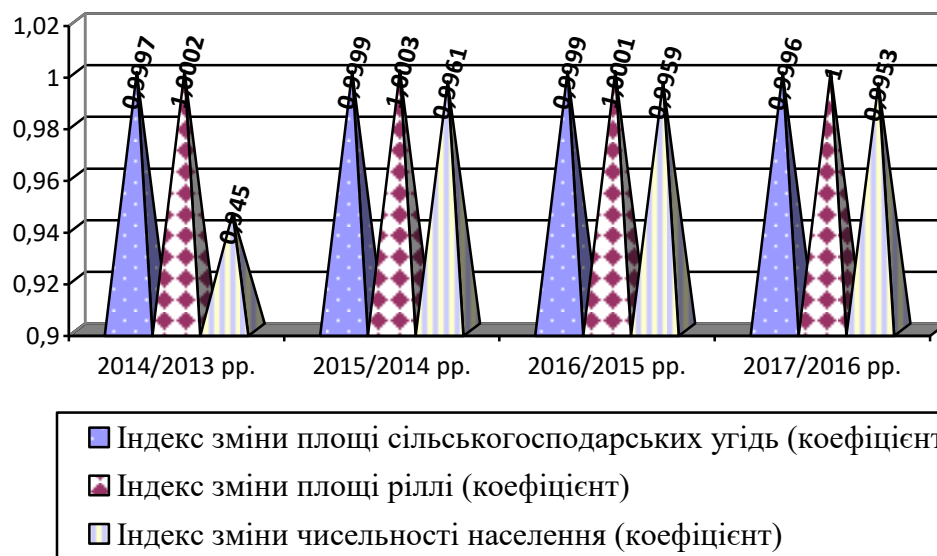
⁶⁶ Солов'яненко Н. Використання земельних ресурсів України на сучасному етапі розвитку продуктивних сил // Землепорядний вісник. 2012. №7. С. 42-43 URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Zv_2012_7_10.pdf (дата звернення: 06.12.2019).

⁶⁷ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 206-207.

⁶⁸ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 206.

⁶⁹ Населення України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people> (дата звернення: 07.12.2019).

Темпи скорочення чисельності населення переважають над темпами зниження площі сільськогосподарських угідь при одночасному підвищенні рівня розораності земель (рис. 2).

Рис. 2. Ланцюгові індекси змін площі сільськогосподарських угідь, ріллі та чисельності населення України

З використанням статистичної інформації⁷⁰ визначаємо рівень розораності сільськогосподарських угідь в обласному розрізі (табл. 2).

2. Питома вага ріллі у площі сільськогосподарських угідь у розрізі областей України на кінець 2013-2017 pp.

Область	2013 p.	2014 p.	2015 p.	2016 p.	2017 p.
Вінницька	85,63	85,63	85,67	85,67	85,67
Волинська	64,19	64,18	64,20	64,19	64,18
Дніпропетровська	84,63	84,64	84,66	84,68	84,68
Донецька	80,98	80,97	80,97	80,92	80,92
Житомирська	73,32	73,58	73,68	73,75	73,76
Закарпатська	44,25	44,29	44,39	44,43	44,41
Запорізька	84,92	84,92	84,92	84,92	84,97
Івано-Франківська	62,76	62,83	63,00	63,00	63,04
Київська	81,45	81,45	81,45	81,61	81,84
Кіровоградська	86,71	86,82	86,83	86,88	86,91
Луганська	67,09	66,91	66,89	66,88	66,95
Львівська	62,91	62,90	62,95	62,94	62,93
Миколаївська	84,67	84,70	84,70	84,72	84,74
Одеська	80,04	80,06	80,08	80,08	80,08
Полтавська	81,78	81,88	81,95	81,95	81,98
Рівненська	70,78	70,88	70,91	70,95	70,95
Сумська	72,18	72,20	72,22	72,25	72,27

⁷⁰ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 206-207.

Тернопільська	81,77	81,83	81,86	81,89	81,94
Харківська	79,90	80,11	80,17	80,16	80,16
Херсонська	90,27	90,30	90,28	90,28	90,32
Хмельницька	79,96	79,97	79,98	79,99	80,00
Черкаська	87,59	87,63	87,66	87,66	87,66
Чернівецька	70,39	70,40	70,43	69,98	70,43
Чернігівська	68,43	68,50	68,64	68,73	68,79

Найбільш вагому частку у площі сільськогосподарських угідь рілля займає в Херсонській, Черкаській, Кіровоградській, Вінницькій, Запорізькій, Дніпропетровській областях. У структурі посівів значною є питома вага площ під зерновими та зернобобовими, а також технічними культурами.

Рівень використання ріллі характеризує коефіцієнт співвідношення посівної площі, зайнятої під сільськогосподарськими культурами, до площі ріллі. Для дослідження рівня використання ріллі в Україні здійснюємо відповідні розрахунки на підставі даних офіційної статистики⁷¹ та узагальнюємо результати в табл. 3.

3. Рівень використання ріллі в Україні на кінець 2013-2017 рр.

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Площа ріллі, тис. га	32525,5	32531,1	32541,3	32543,4	32544,3
2. Посівна площа, зайнята під сільськогосподарськими культурами, тис. га	28329,3	27239,1	26901,8	27026,0	27585,2
3. Коефіцієнт використання ріллі	0,87	0,84	0,83	0,83	0,85

Так, площа ріллі в Україні на кінець 2013-2017 рр. використовувалася на 83-87%. На кінець 2017 року частка посівної площі, зайнятої під сільськогосподарськими культурами, займала 85% загальної площі ріллі.

Використовуючи відповідні статистичні дані⁷², здійснюємо подібні розрахунки у розрізі регіонів країни та узагальнюємо результати в табл. 4.

4. Коефіцієнт використання ріллі у регіонах України на кінець 2013-2017 рр.

Область	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Вінницька	0,94	0,94	0,95	0,95	0,95
Волинська	0,78	0,79	0,80	0,82	0,84
Дніпропетровська	0,91	0,91	0,91	0,90	0,92
Донецька	0,87	0,81	0,59	0,60	0,60
Житомирська	0,74	0,75	0,77	0,79	0,88
Закарпатська	0,96	0,95	0,94	0,95	0,94
Запорізька	0,85	0,85	0,85	0,86	0,88
Івано-Франківська	0,92	0,95	0,92	0,94	0,97

⁷¹ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 207-208.

⁷² Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 207-208.

Київська	0,86	0,85	0,85	0,86	0,88
Кіровоградська	0,95	0,95	0,95	0,96	0,96
Луганська	0,80	0,66	0,61	0,62	0,64
Львівська	0,78	0,79	0,80	0,83	0,86
Миколаївська	0,92	0,92	0,92	0,90	0,92
Одеська	0,89	0,89	0,89	0,89	0,90
Полтавська	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97
Рівненська	0,82	0,83	0,83	0,83	0,86
Сумська	0,90	0,89	0,91	0,91	0,93
Тернопільська	0,93	0,94	0,93	0,95	0,96
Харківська	0,91	0,89	0,91	0,91	0,92
Херсонська	0,80	0,80	0,78	0,76	0,81
Хмельницька	0,91	0,90	0,90	0,92	0,94
Черкаська	0,95	0,94	0,94	0,94	0,93
Чернівецька	0,93	0,92	0,92	0,93	0,94
Чернігівська	0,82	0,80	0,83	0,84	0,87

В окремих регіонах країни спостерігаються досить високі показники. Так, у 2013-2017 рр. в Кіровоградській області рілля використовувалася на 95-96%, у Вінницькій – на 94-95%, в Черкаській – на 93-95%, у Полтавській – на 97%, у Дніпропетровській та Миколаївській – на 90-92%, в Одеській – на 89-90%. Орні землі в Україні та її регіонах використовуються неощадливо. Ця «традиція» продовжується досить тривалий час, адже ще за часів існування СРСР Україна виконувала роль «житниці», а нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва відбувалося переважно екстенсивним шляхом. На сучасному етапі продукція аграрного походження використовується як для потреб внутрішнього ринку, так і спрямовується на зовнішні ринки. Україна експортує зернові культури, насіння і плоди олійних рослин, іншу сільськогосподарську продукцію до різних країн світу. Інформацію про обсяги виробництва та урожайність зернових і зернобобових культур, буряку цукрового фабричного та соняшнику в Україні узагальнено в табл. 5⁷³.

5. Виробництво та урожайність зернових і зернобобових культур, буряку цукрового фабричного та соняшнику в Україні у 2013-2017 рр.

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Зернові і зернобобові культури:					
- виробництво, тис. т.	63051,3	63859,3	60125,8	66088,0	61916,7
- урожайність, ц/га	39,9	43,7	41,1	46,1	42,5
Буряк цукровий фабричний:					
- виробництво, тис. т.	10789,4	15734,1	10330,8	14011,3	14881,6
- урожайність, ц/га	398,9	476,5	435,8	481,5	474,9
Соняшник:					
- виробництво, тис. т.	11050,5	10133,8	11181,1	13626,9	12235,5
- урожайність, ц/га	21,7	19,4	21,6	22,4	20,2

⁷³ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 209-214.

На динаміку обсягів виробництва та урожайність сільськогосподарських культур здійснюють значний вплив кон'юнктура аграрного ринку, а також кліматичні умови конкретного року, рівень використання нових технологій, запровадження агротехнічних заходів.

З кожним роком спостерігається зростання цін на продукцію рослинництва, реалізовану сільськогосподарськими підприємствами за різними каналами збуту, проте рівень рентабельності її виробництва динамічно змінюється⁷⁴ (табл. 6).

6. Рівень рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур, буряку цукрового фабричного та соняшнику в сільськогосподарських підприємствах України у 2013-2017 рр., %

Культури	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Зернові і зернобобові	2,4	25,7	42,6	37,8	25,0
Буряк цукровий фабричний	3,1	17,8	27,7	24,6	12,4
Соняшник	28,2	36,7	78,4	61,9	41,3

На початку 2018 р. у сільському та лісовому господарстві України були задіяні 45035 фермерських господарств, 996 СВК, 1073 СОК, а також інші аграрні структури. Зокрема, з кожним роком збільшувалася кількість фермерських господарств (так, на початок 2016 р. їх нараховувалося 43743, 2017 р. – 44409),⁷⁵ одночасно створювалися великі аграрні формування, зростає ажіотаж навколо питання щодо доцільності зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Мораторій на купівлю та продаж земель сільськогосподарського призначення з'явився у 2001 році. Так, 18.01.2001 р. був прийнятий закон № 2242-III «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)», згідно з яким, до моменту врегулювання порядку реалізації прав громадян і юридичних осіб на земельну частку (пай) Земельним кодексом України, власники земельних часток (паїв) не могли укласти угоди щодо купівлі-продажу, дарування земельної частки (паю) або іншим способом відчужувати зазначені частки (паї), крім передачі їх у спадщину та при викупі земельних ділянок для державних і громадських потреб⁷⁶.

25.10.2001 р. був прийнятий Земельний кодекс України (№ 2768-III), у першій редакції якого пунктом 15 розділу X було встановлено заборону продажу або іншого відчуження земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва, а також земельних часток (паїв) (крім міни, передачі їх у спадщину та при вилученні земель для суспільних потреб) до 01.01.2005 р.⁷⁷

Дію мораторію продовжували до теперішнього часу 10 разів, проте 13.11.2019 р. Верховна Рада України проголосувала в першому читанні за Проект Закону № 2178-10

⁷⁴ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 221-232.

⁷⁵ Регіони України / Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К, 2018. – Ч. II, 682 с. – С. 338, 380.

⁷⁶ Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю) / Закон України № 2242-III від 18.01.2001 р. (втрата чинності на підставі Закону № 1377-IV). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2242-14> (дата звернення: 08.12.2019).

⁷⁷ Земельний кодекс України (перша редакція) / Закон України № 2768-III від 25.10.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2768-14> (дата звернення: 08.12.2019).

від 10.10.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», який скасовує заборону на продаж земель сільськогосподарського призначення. Зазначений законопроект представлено на офіційному порталі Верховної Ради України. Наразі він готується до другого читання та викликає гострі дискусії у суспільстві.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» планують ввести в дію з 01.10.2020 р. У відповідності з ним:⁷⁸

➤ право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення будуть мати: громадяни України; юридичні особи, утворені за законодавством України; територіальні громади; держава. В порядку спадкування за законом зможуть набувати право власності на такі земельні ділянки іноземці та особи без громадянства, але вони будуть зобов'язані здійснити їх відчуження протягом одного року з дня набуття права власності;

➤ загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення, яка може знаходитись у власності громадянина, юридичної особи, утвореної за законодавством України, з урахуванням пов'язаних осіб або юридичних осіб, утворених за законодавством України, що мають спільного кінцевого бенефіціарного власника (контролера) не може перевищувати 35 % земель сільськогосподарського призначення в межах однієї об'єднаної територіальної громади, 8% земель сільськогосподарського призначення області та 0,5% земель сільськогосподарського призначення України;

➤ право на викуп земельної ділянки сільськогосподарського призначення у власність з розстрочкою платежу до 5 років за ціною, яка дорівнює нормативній грошовій оцінці таких земельних ділянок, без проведення земельних торгів матимуть громадяни, яким належить право постійного користування, довічного успадкованого володіння земельними ділянками державної та комунальної власності, призначеними для ведення селянського (фермерського) господарства, а також орендарі.

Прибічники земельної реформи пропонують забезпечити можливість продажу земель лише на електронних земельних аукціонах та здійснювати обов'язкову реєстрацію цін на земельні ділянки при проведенні транзакцій. Водночас, окремі політики та державні діячі стверджують, що Україна не готова до такої реформи. У якості аргументу «проти» зазначається, перш за все, продаж землі іноземцям. Зважаючи на те, що земля є власністю народу України, вони пропонують провести референдум.

Водночас слід зазначити, що в сучасних умовах значна кількість сільськогосподарських товаровиробників прагне отримати максимальний прибуток, не інвестуючи необхідний обсяг коштів у якість землі та сплачуючи занижений розмір плати за оренду земельних часток. У структурі земельних ресурсів та землекористуванні спостерігаються суттєві диспропорції, що створює загрози навколишньому середовищу, а також розвитку національної економіки загалом. Тому необхідно на законодавчому рівні чітко прописати базові вимоги щодо господарювання на сільськогосподарських угіддях, які б передбачали дотримання необхідного балансу між природними та орними територіями, забезпечення оптимальної структури сівозмін, використання дієвих та безпечних для людини засобів захисту рослин та способів нарощування урожаю, запровадження системи контролю та санкцій у випадках нехтування встановленими

---

⁷⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення // Проект Закону України 2178 від 10.10.2019 р. URL :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2 (дата звернення: 08.12.2019).

правилами.

Сільськогосподарські угіддя є економічним, стратегічним, геополітичним ресурсом України, і тому в умовах глобальних економічних перетворень та внутрішніх викликів питання щодо пошуку оптимальної моделі користування цим важливим для країни ресурсом слід вирішувати виважено та з належним рівнем обґрунтування, щоб земельна реформа не перетворилася на засіб сприяння неоколоніалізму. Запровадження дієвих важелів недопущення різноманітних негативних впливів є важливим завданням, вирішенню якого слід надавати особливу увагу на загальнодержавному рівні.

1.8. Роль землеустрою в організації сталого землекористування

За час проведення земельної реформи, в Україні було здійснено роздержавлення і приватизацію земель, громадяни отримали у приватну власність земельні частки, сформувались сільськогосподарські підприємства нових організаційно-правових форм ринкового типу⁷⁹. Але основна мета земельної реформи – трансформація земельних відносин до ринкових умов на основі забезпечення сталого землекористування, залишається не досягнутою⁸⁰.

Трансформація земельних відносин в аграрній сфері до ринкових умов не може відбуватись без забезпечення та розвитку сталого землекористування. В свою чергу, стає землекористування – це таке використання земель, при якому зберігаються оптимальні параметри екологічних та соціально-економічних функцій земельної ділянки. Забезпечення розвитку сталого землекористування передбачає: зменшення розораності; науково обґрунтоване співвідношення сільськогосподарських угідь, посівів; дотримання сівозмін; збільшення внесення мінеральних добрив; екологізація (збільшення частки органічних сертифікованих сільськогосподарських угідь)⁸¹.

Організація сталого землекористування полягає в розробленні таких моделей системи землеволодінь і землекористувань, яка б забезпечила економічно ефективне та економічно безпечне використання землі людиною і забезпечення її потреб у майбутньому. Ці потреби різноманітні: починаючи від продуктів харчування і закінчуючи місцем проживання, від територій, де може жити і виживати людина, до територій для збереження рослинного і тваринного світу⁸².

Першочергове завдання землевпорядного проектування - визначити, який вид діяльності, де і коли має застосовуватися. Наявність кількох потенційних користувачів і користувань є основною причиною необхідності досягти оптимального використання землі. Багато країн світу мають обґрунтовану державну політику, програми і плани землекористування. Згідно з такою політикою і програмами майбутні землекористування згруповані й розміщені на певних територіях відповідно до типів землекористування. Беруть до уваги і такі умови, як інтенсивність певного типу землекористування (сільське господарство) або розміри і типи забудов (нові міста, індустріальні території, інфраструктура).

⁷⁹ Постанова Верховної Ради УРСР від 18.12.1990 р. № 563-ХІІ «Про земельну реформу» – [Електронний ресурс]: Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12>.

⁸⁰ Федоров М. М. Економічні проблеми земельних відносин у сільському господарстві : монографія / М. М. Федоров. – К.: ІАЕ, 1998. – 263 с.

⁸¹ Економічний розвиток України : інституціональне та ресурсне забезпечення : [монографія] / [О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін.]. – Київ : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 684 с.

⁸² Третяк А.М. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій: навч. посіб. / А.М. Третяк. – К.: ТОВ ЦЗРУ, 2008. – 576 с.

Наукове видання

ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Колективна монографія

Під редакцією д.е.н., професора Непочатенко О.О.

Комп'ютерне верстання
Коректура

М.І. Мальований
Л.М. Абрамець

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 02.01.2019 р. Формат 60х84/16
Папір офсетний. Ум. друк. арк.. 13,02
Тираж 300 прим. Замовлення № 17

Видавець і виготівник «Сочінський М. М.»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул. Садова, 2
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744)4-64-88, 3-51-33, (067)104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com
vizavisadova@gmail.com